

'כיר'. וכיון שכך הלא לאחר שהוציא הראשון את פדחתו, שוב אין השני יכול להיחשב 'בכור' כלל, שהרי שם 'לידה' חל לכל הענינים ביציאת פדחתו של הראשון, אף לענין נחלה. נמצא לאחר שהושלמה יציאתו של הראשון וחל בו דין 'כיר', אין שום סיבה שלא יהא בכור לנחלה, שהרי הוא הנוול ראשון, וגם נתקיים בו בסופו של דבר דין 'כיר' – לכן מפרש הרמב"ם שאביו מת לאחר יציאת פדחת, שלא חל כאן דין 'כיר'.

ואולם רש"י סובר שכשחסר ב'כיר', חסר בשם 'לידה' לענין בכור-לנחלה, הלכך כל שלא יצאה אלא פדחת בלבד אין כאן 'לידה' לענין נחלה ולכן הבא אחריו נוטל פי שנים. [ויש לעיין לפי סברה זו, מה יהא הדין כשיצאה פדחתו דרך רחם והשאר דרך דופן, שאפשר שאינו בכור לנחלה, כי שם 'לידה' לא חל אלא ביציאת דופן] (עפ"י 'חדושי הגר"ח על הש"ס).

[שמעתי להקשות, לריש לקיש שיצא פדחתו הוי כלידה חוץ מלענין נחלה, מדוע לא שנה תנא דמתניתין מי שיצא פדחתו בכור לכהן ולא לנחלה. וכן יש לשאול כשיצא רובו ולא ראשו, לדעת האומרים שלענין נחלה אינו בכור שהרי אין כאן הכרה (מהריט"א, וזה דלא כהש"ש ז, טו), ולכאורה הוא בכור לכהן (וע' אבנ"ז יו"ד שצב, ד שצג, ה). וצ"ל תנא ושייר].

'גירות שיצאה פדחת ולדה בהיותה נכרית ואחר כך נתגיירה – אין נותנין לה ימי טומאה וימי טהרה ואינה מביאה קרבן לידה'. קשה כיצד אתה מוצא גירות באותו מצב, והלא הפדחת המונחת בבית הרחם חוצצת בטבילה?

יש שהביאו מכאן ראייה לדברי הרמ"ע מפאנו, שההלכה האומרת שבית הסתרים צריך להיות ראוי לביאת מים (קדושין כה), הלכה זו אמורה דוקא במקום שדרכו להתגלות, אבל במקום שאין דרכו לבוא מים לשם – אין צריך ראוי לביאת מים. ויש מתרצים באופן אחר (ע' בשו"ת הרי בשמים קכו; שו"ת דובב מישרים ח"א עא).

ובפשוטו י"ל שמדובר שלאחר שהוציא פדחתו הכניסו ואז טבלה (הרי"ד ויזר שליט"א).

דף מז

'כיר לחוד והכרת פנים לחוד'. יש להבין החילוק; אם הכרת פדחת נחשבת הכרה מדוע אין מעידים ללא פרצוף פנים, ואם אינה הכרה ברורה, הלא אין כאן 'כיר' ונראה שסתם הכרה אינה אלא בפרצוף ככתוב הכרת פניהם, אבל פעמים ניתן להכיר בטביעות עין בפדחת לבדה. והמקשה סבר ש'כיר' שאמרה תורה בסתם הכרה מדבר, וכמו בעדות אשה שצריך הכרת פנים, ומתריך: 'כיר לחודיה... – מכך שאין כתוב 'כיר פנים' גילה הכתוב שאין צורך בסתם הכרה אלא כל אפשרות של הכרה מועילה. ולפי זה יש לשמוע שאם מעיד עד שמכיר את המת בבירור בטביעות עין של הפדחת לבדה – מועילה עדותו, כי הרי יתכן להכיר בפדחת. וזהו דין מחודש שלא מצאנוהו בפוסקים [ואין מסתבר לחלק בין תינוק בלידתו, שניתן להכירו בפדחתו, ובין אדם מבוגר (כפי שניתן ללמוד מלשון הגאון בעל תוי"ט, בשו"ת גאוני בתראי י), שא"כ עיקר החילוק חסר בגמרא] (עפ"י שב שמעתתא ז, טז).

יתכן שלרבי יוחנן אכן מדאורייתא די בהכרת פדחת אלא שחכמים תקנו בעדות אשה להצריך לעולם הכרת פנים. וכן דעת כמה אחרונים להלכה (ע' אוצר הפוסקים ח"ה קפד, ד). אם כי פשט הגמרא מורה שלפי האב"ע"א הוא דין תורה ולא משום חומר עדות אשה.

רבי יוחנן אמר: קיים פריה ורביה'. גם רבי יוחנן מודה בשאר דברים שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, אלא שמסתבר לו שכיון שבנכריותו קיים 'פריה ורביה' כי זרעו מיוחס אחריו באותה שעה – נפטר גם כאשר מתגייר (עפ"י תוס' יבמות סב. ד"ה רבי יוחנן).

דבהיותו עובד כוכבים לאו בני נחלה נינהו. רש"י ביבמות (סב.) פרש 'לאו בני נחלה' – שהבת כבן ובכור כפשוטו, אבל ירושה יש להם. (ע"ע בדין ירושה לנכרים, ביוסף דעת ב"ב קטו).

אמר רב פפא: דאי עבר מעובד כוכבים, ולא תימא אליבא דמאן דאמר אין מזהמין את הולד אלא אפילו למאן דאמר מזהמין את הולד – לוי פסול מיקרי'. מכאן הקשו אחרונים ז"ל על שיטת רש"י (בקדושין סח ועוד) שנכרי ועבד הבא על בת ישראל – הולד צריך גירות, והרי כאן מבואר שהוא חייב בחמש סלעים, ואילו היה דינו כגר היה הדין נותן לפוטרו (ע' מהריט"א; שער המלך הל' איסורי ביאה טו, ג). ובארו אחרונים שאף על פי שהוא צריך גירות, אינו כשאר גרים שאין להם יחוס לא לאב ולא לאם, שהרי זה אמו מישאל והלא נולד לאומה הישראלית, הלכך כאשר נתגייר וניתק מיוחס אביו, הרי הוא למפרע כיהודי גמור הנולד מאם ישראלית, ולכן חייב בפדיון (עפ"י שו"ת אחיעזר ח"ב כטו, וע"ש בח"ד מד). ויש מי שבאר שרק לענין פסול חתנות צריך גירות, להכשירו לבוא בקהל, אבל ישראל הוא לענין חיוב מצוות (עפ"י זכר יצחק ל, וע"ש בקיצור בס' ד. וכן הכריח מהתוס' כהסבר זה, בשעורי הגר"ש רוזובסקי יבמות יב). ויש אומרים שאף האומרים שהולד גוי לא אמרו אלא כשהאם נשתמדה (ע' דברות משה יבמות כג ובאג"מ אה"ע ח"א ח. וע"ע בחדושי הגר"ט יבמות סי' יא ובכתובות סי' כה; שו"ת דובב מישרים ח"א ז, ג; חזון איש אה"ע ו, ג ז, ובמובא ביוסף דעת קדושין סח:).

בשו"ת שבט הלוי (ח"ג קעו) כתב לצדד שלא לברך על פדיון בן הנכרי מישאלית, משום דעת הפוסקים הסוברת שהוא צריך גירות. ויש לפקפק בדבר, מה מקום יש לדחות סוגיא ערוכה במקומה, בגלל הקושיא על שיטת רש"י, ושערי תשובה לא ננעלו, כנזכר.

בענין מעוברת שנתגיירה, אם הולד נידון 'קטן שנולד דמי' – ע' בשיעורי ר' שמואל קדושין יז: עמ' קפד-קפה.

זהאמר רב פפא: בדיק לן רבא (כ"ג הרא"ש). כגון זה בכמה מקומות – ע' במצוין במנחות צא.

בשלמא לוייה בקדושתה קיימא דתניא לוייה שנשבית או שנבעלה בעילת זנות, נותנין לה מן המעשר ואוכלת...' הראיה היא מכך שנותנים לה מעשר, ואילו היתה מתחללת מקדושת לוייה, לא היו נותנים לה, שהרי היא כזרה. ואולם מכך שהיא אוכלת במעשר אין ראיה שהיא עומדת בקדושתה, שהרי קיימא לן מעשר ראשון מותר לזרים.

[ומדברי הרמב"ם (מעשר א, ב) משמע (דלא כהתוס' יבמות צא. ד"ה אמר) שהדין האמור כאן הוא רק לפי ההלכה שמעשר ראשון מותר לזרים, אבל לפי הדעה האוסרת מעשר לזרים – לוייה שנבעלה לפסול אסורה באכילת מעשר. ואעפ"י שלא נתחללה מקדושת לוייה והריהי עומדת בקדושתה כמו שאמרו בגמרא, מ"מ כיון שנבעלה לפסול נאסרה באכילת מעשר, ולא משום זרות. וכשם שמצינו בישראלית שזינתה שנפסלה מתרומה גם כשאוכלת על ידי שיש לה זרע מכהן, הגם שלא נעשית בזנותה זרה יותר מקודם (ע' בהרחבה ב'חדושי הגר"ח על הש"ס; חדושי הגר"ט יבמות יח, עמ' 78; חזון איש יחזקאל תוספתא יבמות ח)].

פשטות הסוגיא משמע שכן לוי'ה שאביו נכרי דינו כלוי גמור, שלכן פטור הוא מפדיון כדין לוי, אף לרב פפא הסובר שכן לוי'ה ואביו ישראל – חייב בפדיון (כי רק כשאביו מ'ישראל, הריהו משתייך למשפחת ושבת אביו, אבל כשאביו נכרי, מתייחס הבן אחר משפחת אמו ושבתה. וע' בקובץ ענינים לגרא"ו (ר"פ יש נוחלין) שכתב לשמוע מדין זה שכאשר אין קיימת משפחת אב או משפחת אם הויא 'משפחה'. ואולם אין הדבר ברור, ע"ש ובמצוין ביוס"ד ב"ב קט, בשו"ת לסיכום).

וכן הורה בשו"ת שבט הלוי (ח"ה קצה. וע"ש בח"ג קעו) עפ"י כמה אחרונים (עצי ארזים אה"ע ד; אבני נזר אה"ע טו ועוד), שכן לוי'ה שאביו נכרי, עולה לתורה כלוי ולא כשאר ישראל.

ואולם החזון-איש (אה"ע ו,ו) מסופק בדבר, האם הוא לוי באמת או דינו כשאר ישראל ורק לענין פדיון מועיל צד לוי'ה שבאמו לפטרו. (וכן צידד שם בס' מט סקי"ז). וכן דנו בדבר כמה אחרונים, ונפקא מינה בין השאר האם אותו ולד, לכשיוולד לו בן יהא חייב בפדיון אם לאו – שאם אנו נוקטים שדינו כלוי לכל דבר הרי בנו פטור מן הפדיון. ובשפת אמת כאן נשאר ב'צריך עיון' בשאלה זו. וכן בספר נחל אשכול (על ספר האשכול הל' פדיון הבן מב, כה) צידד לפטור ונשאר ב'צ"ע'.

וכן בשו"ת אור לציון (ח"א יו"ד יט) נשאל בדבר למעשה, וכתב להוכיח מדברי התורת-כהנים בפרשת המגדף שאמרו שם על בן האשה הישראלית ממטה דן והוא בן איש מצרי, שבא ליטול נחלה אצל שבט דן, ויצא מחויב מבית דינו של משה – הרי שאינו מתייחס אחר שבט אמו, ואף אנו נאמר כן לענין דיני לוי'ה. אלא שבסוגיא משמע שדינו כלוי להיפטר מן הפדיון. וכתב שיש לחלק בין דין ירושה לשאר הלכות, ולעולם הוא נמנה כשבט אמו. וסיים ב'צריך עיון'.

ובחדושי הגר"ח הלוי ז"ל (איס"ב טו, ט) כתב להוכיח שכל דיני לוי'ה, כגון עבודה ומתנות, כיון שהם תלויים במשפחת הלוי, אינם חלים על הולד שאמו לוי'ה ואביו אינו לוי, לפי שמשפחת אם אינה קרויה משפחה אף במקום שאין לו משפחת אב ואין אני קורא בו 'למשפחתם לבית אבותם' כגון שאביו נכרי, ורק לענין פדיון אמרו בגמרא שדינו כלוי, כי הפטור של לויים מפדיון אינו תלוי במשפחת לויים אלא כל שיש בו חלות לוי'ה מועיל לפטרו מפדיון, ועל כן מועילה לזה גם חלות דין לוי'ה הבא מצד אמו, כיון שאינו נוגע לדין 'משפחה' כלל (וע"ש בבאור הסוגיא. וע"ע בשיעורי ר' שמואל קדושין ד. עמ' לא).

ולפי דבריו יוצא שלענין שאר הלכות [ובכלל זה עליה לתורה – כן נראה] אין דינו כלוי, ואולם לענין חמש סלעים – נפטר. [ולכאורה גם לענין פדיון בנו, נראה שאותו צד לוי'ה שיש לו מחמת אמו, פטורו גם מפדיון בנו].

וכסברא זו נקט בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א קצג) אודות ממזר בן לוי שנולד מאשת-איש שזינתה, שאעפ"י שנתחלל מן הלוי'ה לענין שאר דברים (כמבואר בתוספתא יבמות פ"ח וברש"י גטין נט) – פטור הוא מפדיון, כי לענין פדיון די בכך שהוא בן של לוי, הגם שאין בו דיני לוי'ה וקדושת לוי'ה. ע"ש באורך. ושוב חזר והורה בשבט הלוי (ח"י רכד רל) שאין זה 'לוי' להעלותו לתורה, וחייב לפדות את בנו. [ועוד הוסיף שכיום מצוי שאין היחוס ודאי ושמה אמו אינה לוי'ה, לכן כדאי שיפדה עצמו מספק].

(ע"ב) 'לאחר שלשים יום דכו"ע אין הבן חייב לפדות את עצמו, שהרי זכה האב בפדיונו' – וכאילו הפריש האב חמש סלעים ופדה בהם את בנו ועכבן לעצמו, כן הבן יפריש חמש סלעים ויפדה את עצמו ולא יתנם לכהן, וכמו הירוש טבלים מאבי אמו כהן, שמתקנם ומוכר התרומה לכהן (רא"ש. ויש מדייקים כן גם מלשון רש"י. וכן נפסק ביו"ד שה, יט, שמפריש לעצמו. ואולם מהריט"א הביא דעה שא"צ להפריש. נלא הבנתי מש"כ ביד דוד כאן, שהפוסקים לא כתבו כלל דין זה שצריך להפריש)].

והאריך בבאור ענין זה הגר"ש שקאפ ז"ל (שערי ישר ה, כה), ותורף דבריו שמצות פדיון הבן יש בה שני

חלקים; מצות תש לרם חמש סלעים לשבט הכהונה, והריזה כפריעת חוב לכהנים, מלבד זאת יש גם מצות פדיה, הלכך לענין פריעת החוב כבר זכה האב הכהן, כאילו כבר הגיע ליד כהן, ומה שנשאר עליו הוא רק החלק השני שבמצוה – פדיית הקדושה – ולכן כאשר מת האב אין הבן חייב אלא במצוה זו, ולצורך זה די בהפרשה של חמש סלעים לפדות ולסלק ממנו דין בכורה. ובשו"ת משיב דבר (ח"ב פה. וכן שם בסי' פו ובח"ה נב) נקט שמצות פדיון אינה אלא חוב לכהן, רק צריך שיהא ניכר שהוא נותן לכהן משום מצות פדיון, וכשנוטל לעצמו אין הדבר ניכר אלא אם מפריש ואח"כ נוטלם.

יוצא דופן והבא אחריו – שניהן אינן בכור... קסבר בכור לדבר אחד לא הוי בכור. בשו"ת שבט הלוי (ח"ח רלט) הורה בענין הריון חוץ רחמי, בשחלות או בחצוצרות, שאשה שהפילה אותו וולד שנוצר חוץ לרחם, ואחר כך ילדה זכר דרך הרחם – חייב בפדיון, ואעפ"י שהולד שנתהוה בשחלה או בחצוצרה הגיע לשלב של תחילת ריקום אעפ"כ אינו פוטר את הבא אחריו כיון שהוא מונח במקום העומד להפסיד ההריון, והרי מלכתחילה אינו עומד לריקום גמור שם. וגם אם הוציא אותו דרך הרחם, אינו נחשב 'בכור לרחמים' כיון שלא נתהוה ברחם כלל, והוצאתו דרך הרחם אינה עושה אותו בכור לדבר אחד – הלכך הבא אחריו הריהו בכור גמור.

דף מח

רבי מאיר אומר: אם נתנו עד שלא חלקו – נתנו...! כלומר כדין נתנו, שהרי כל שלא חלקו החוב מוטל על הנכסים ומחוייבים הם ליתן כמבואר בסוגיא. וזהו המשך הדברים: **זאם לאו – פטורין,** הא לא חלקו – חייבים (עפ"י תוס' יו"ט; מים קדושים).

מאי שנא חלקו דאזיל לגבי האי ומדחי ליה דאזיל לגבי האי ומדחי ליה, כי לא חלקו נמי ליזיל לגבי האי ולידחיה וליזיל לגבי האי ולידחיה... **רבא אמר...!** יש מקום לומר שלא הקשו אלא על סברת רבי מאיר, מה טעם לחלק בין חלקו ולא חלקו, אבל לר' יהודה שאמר כבר נשתעבדו נכסים, אפשר שאפילו תוך שלשים נשתעבדו, ובין חלקו בין לא חלקו חייבים. ואכן כן פסק הרמב"ם להלכה (בכורים יא, כ): מת האב אפילו תוך שלשים, אפילו חלקו הנכסים – נותנים בין שניהם חמש סלעים. והטור (יו"ד שה) השיגו, שאין נראה כן בגמרא. אך לפי האמור נתבאר מקור דבריו (עפ"י בית יוסף וב"ח שם).

אמנם לפי 'לשנא בתרא' שבסמוך מבואר שאם מת תוך ל' וחלקו, לא מסתבר כלל לחייב. אלא שהרמב"ם פסק כלשנא קמא שמסתבר טעמו (בית יוסף שם. וכן פסק בשלחנו הערוך. ואולם הב"ח כתב כיון שהיא מחלוקת הפוסקים, אין חייב מספק, הלכך אם מת תוך ל' אפילו לא חלקו – פטורים).

בספר זכר יצחק (סוס"י לה) מובאת דרך אחרת בישוב דברי הרמב"ם, שפסק דלא כסוגיתנו לפי שפוסק כרשב"ג (בשבת קלו), ולדעתו ענין שלשים יום אינו אלא לצורך בירור שאינו נפל, נמצא אם כן שהחוב בעצם מתחיל מיד בלידה אלא שאינו חל בפועל עד שיעברו שלשים, הלכך שעבוד הנכסים חל בזמן חלות סיבת החיוב, היינו הלידה. וסוגיתנו סוברת כדעת חכמים שיום השלשים מהוה את סיבת החיוב. [וכן יש לדייק קצת מרש"י במשנה מט. שפירש הטעם שמת תוך ל' יחזיר משום הנפל הוא (והתוס' שם העירו על כך). ושם